

การเรียนรู้ไม่ได้ถูกจำกัดสำหรับคนช่วงวัยใดช่วงวัยหนึ่งหากแต่สามารถเกิดขึ้นได้กับทุกคนทุกวัย ซึ่งนั่นรวมถึงบุคคลที่อยู่ในวัยผู้ใหญ่และผู้สูงอายุที่จัดได้ว่าเป็นประชากรส่วนใหญ่ของสังคมไทยในปัจจุบัน การจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุนั้นมีความแตกต่างจากการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมายช่วงวัยอื่น จึงมีความจำเป็นที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการจัดการเรียนรู้ควรมีความเข้าใจลักษณะเฉพาะของผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ แนวคิดทฤษฎีการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ หลักการพัฒนาโปรแกรมการเรียนรู้ การจัดการกระบวนการเรียนรู้ ปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้ ตลอดจนสามารถประเมินกำกับ และติดตามการเรียนรู้ของผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ ทั้งนี้ความเข้าใจดังกล่าวจะสามารถนำไปสู่การสร้างกลไกสำคัญในการจัดการเรียนรู้สำหรับกลุ่มเป้าหมายที่เป็นผู้ใหญ่และผู้สูงอายุให้มีประสิทธิภาพและช่วยให้กลุ่มเป้าหมายดังกล่าวเกิดการเรียนรู้ได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

การเรียนรู้ของ ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ ในสังคมไทย

พิมพ์ครั้งที่ 2

รองศาสตราจารย์ ดร.อาเชิญนา รัตนอุบล

ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คำนำ

นับตั้งแต่ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ ทำให้หลายฝ่ายทั้งนักวิชาการ องค์กรภาครัฐและเอกชน รวมทั้ง สื่อมวลชน ต่างให้ความสนใจและนำเสนอประเด็นต่อสภาพการณ์ ดังกล่าวอย่างกว้างขวาง โดยภาพรวมคือนับจากนี้ไป ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ จะมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาประเทศมากขึ้น และเป็นทรัพยากรที่มี ขุมพลังไม่น้อยไปกว่าประชากรวัยแรงงาน ดังนั้น การเตรียมพร้อมใน ด้านต่างๆ เพื่อส่งเสริมศักยภาพในการทำงานและการพัฒนาคุณภาพ ชีวิตของผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ จึงมีความสำคัญยิ่ง

โดยเฉพาะการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ ซึ่งได้ กล่าวถึงอย่างละเอียดทุกแง่มุมในหนังสือเล่มนี้ ถือได้ว่าเป็นเครื่องมือ สำคัญสำหรับนักการศึกษาและนักพัฒนาทั้งหลาย ที่จะจับมือร่วมกัน เพื่อสร้างสังคมผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ ร่วมกันพัฒนานวัตกรรมด้าน การศึกษาสำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุที่เหมาะสมกับบริบทสังคมไทย ตลอดจนส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนทุกวัยให้มีความถึง พร้อมสู่การเป็นผู้ใหญ่และผู้สูงอายุที่สมบูรณ์ต่อไปในอนาคต

ผู้เขียนขอขอบคุณผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่สนับสนุนการพัฒนา หนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนหวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ แก่นักการศึกษาทุกท่านที่มีเจตนารมณ์ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและ สร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นในสังคมไทยได้อย่างแท้จริง

อาชัญญา รัตนอุบล

ภาควิชาการศึกษาตลอดชีวิต

คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เมษายน 2562

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
คำนำ	ก
สารบัญ	๒
สารบัญตาราง	ฉ
สารบัญภาพ	๒
บทที่ 1 สังคมไทยและสังคมแห่งการเรียนรู้	1
1.1 โครงสร้างสังคมไทย	1
1.2 สังคมแห่งการเรียนรู้	8
1.3 การศึกษานอกระบบโรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย ในสังคมแห่งการเรียนรู้	33
บทที่ 2 ลักษณะและธรรมชาติของผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ	44
2.1 ลักษณะและธรรมชาติของวัยผู้ใหญ่ตอนต้น	44
2.2 ลักษณะและธรรมชาติของวัยผู้ใหญ่ตอนกลาง	50
2.3 ลักษณะและธรรมชาติของวัยผู้ใหญ่ตอนปลาย (ผู้สูงอายุ)	56
2.4 การสูงอายุอย่างมีคุณภาพ	62
บทที่ 3 สังคมสูงวัยกับการศึกษาตลอดชีวิต	70
3.1 สถานการณ์สังคมสูงวัย	70
3.2 ความหมายของผู้สูงอายุ	76
3.3 การเปลี่ยนแปลงในผู้สูงวัย	80
3.4 การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	82

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ 4 การเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Adult Learning)	111
4.1 ความหมายการเรียนรู้ของผู้ใหญ่	111
4.2 การเรียนรู้ของผู้ใหญ่	114
4.3 การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้ใหญ่	127
บทที่ 5 การเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	138
5.1 ทฤษฎีและแนวคิดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	138
5.2 หลักการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ	148
5.3 การจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในการศึกษานอกระบบ โรงเรียนและการศึกษาตามอัธยาศัย	154
5.4 งานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย	161
บทที่ 6 การเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเอง (Self-Directed Learning)	168
6.1 ความหมายและความสำคัญของการเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเอง	169
6.2 ลักษณะของการเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเอง	174
6.3 การใช้สัญญาณการเรียนรู้	188
6.4 ตัวอย่างการส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยการนำตนเอง ในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร	196
บทที่ 7 การจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ	206
7.1 กระบวนการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและ การศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ	206

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ 7 (ต่อ)	
7.2 การหาความต้องการการเรียนรู้ของผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ	214
7.3 การออกแบบการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ	223
7.4 การเตรียมแผนการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ	228
บทที่ 8 โปรแกรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย	
สำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ	240
8.1 ความหมายของการศึกษานอกระบบ	240
8.2 ความหมายของโปรแกรมการศึกษานอกระบบ	246
8.3 หลักการพื้นฐานการพัฒนาโปรแกรมการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ	249
8.4 แนวคิดของนักพัฒนาโปรแกรมการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ	255
บทที่ 9 ปัจจัยการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ	302
9.1 ภาควิชาเครือข่ายการเรียนรู้ (Learning Network Partners)	302
9.2 นวัตกรรมการศึกษาสำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ	317
9.3 บรรยากาศหรือสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้	327

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ 10 การประเมินและติดตามโปรแกรมการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ	338
10.1 หลักการประเมินการศึกษานอกระบบและการศึกษา ตามอัธยาศัย	339
10.2 รูปแบบการประเมินในการศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย	347
10.3 หลักการติดตามโปรแกรมการศึกษานอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย	350
บทที่ 11 บทวิเคราะห์สถานการณ์การเรียนรู้ของผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ ในสังคมไทยสู่แนวโน้มในอนาคต	361
11.1 สภาพสังคมไทยกับการเรียนรู้	361
11.2 ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุกับการเรียนรู้ตลอดชีวิต	366
11.3 แนวโน้มการเรียนรู้ของผู้ใหญ่และผู้สูงอายุในสังคมไทย	374
บรรณานุกรม	394
อภิธานศัพท์	413
บรรณานุกรม	422

สารบัญตาราง

เรื่อง	หน้า
ตารางที่ 4.1 เปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างลักษณะผู้เรียน ที่เป็นผู้ใหญ่และผู้เรียนเด็กตามทฤษฎีการเรียนรู้ ของผู้ใหญ่ของ Knowles	125
ตารางที่ 7.1 เงื่อนไขของการเรียนรู้ของผู้ใหญ่และแนวทาง การจัดกิจกรรมการเรียนรู้	229
ตารางที่ 8.1 รูปแบบการพัฒนาโปรแกรมเชิงพัฒนาเชิงสถาบัน และเชิงสารสนเทศ	268
ตารางที่ 8.2 รูปแบบการพัฒนาโปรแกรมของ Boone	281
ตารางที่ 8.3 รูปแบบ Social Action Model	287
ตารางที่ 10.1 การประเมินโปรแกรมหรือกิจกรรมการศึกษา นอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับ ผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ	359

สารบัญภาพ

เรื่อง	หน้า
แผนภาพที่ 1.1 องค์ประกอบของกลุ่มในสังคมแห่งการเรียนรู้	31
แผนภาพที่ 1.2 รูปแบบและลักษณะทางการศึกษา	36
แผนภาพที่ 1.3 การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตในสังคมแห่งการเรียนรู้หรือเมืองแห่งการเรียนรู้	40
แผนภาพที่ 2.1 ความเข้าใจลักษณะธรรมชาติความต้องการของผู้ใหญ่และผู้สูงอายุเพื่อส่งเสริมการศึกษาลดชีวิต	68
แผนภาพที่ 3.1 Successful Aging Model ของ Rowe & Kahn	88
แผนภาพที่ 3.2 สังคมสูงวัยกับการส่งเสริมการศึกษาลดชีวิต	107
แผนภาพที่ 4.1 การเรียนรู้ของผู้ใหญ่เพื่อส่งเสริมการศึกษาลดชีวิต	135
แผนภาพที่ 5.1 วิทยาการผู้สูงอายุสาขาศึกษากับการส่งเสริมการศึกษาลดชีวิต	165
แผนภาพที่ 6.1 การเรียนรู้ด้วยการขึ้นตนเองกับการส่งเสริมการศึกษาลดชีวิต	202
แผนภาพที่ 7.1 กระบวนการวางแผนกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ	210
แผนภาพที่ 7.2 ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ	213
แผนภาพที่ 7.3 ความเชื่อพื้นฐานและขั้นตอนการจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้ใหญ่และผู้สูงอายุในการศึกษาลดชีวิต	237

สารบัญภาพ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
แผนภาพที่ 8.1 รูปแบบ Interactive Model	278
แผนภาพที่ 8.2 รูปแบบ The Critical Events Model	284
แผนภาพที่ 8.3 รูปแบบ The Vocational –Technical /Generic Competency-Based Training Model	286
แผนภาพที่ 8.4 การพัฒนาโปรแกรมการศึกษานอกระบบ สำหรับผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ	296
แผนภาพที่ 8.5 ความเชื่อพื้นฐานและการพัฒนาโปรแกรม การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย	298
แผนภาพที่ 9.1 ปัจจัยการส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้ใหญ่และผู้สูงอายุ	333

บทที่ 1

สังคมไทยและสังคมแห่งการเรียนรู้

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีโครงสร้างทางสังคมเช่นเดียวกับสังคมอื่นทั่วโลก ที่ถึงแม้จะมีขนาดของสังคมหรือลักษณะเฉพาะของสังคมแตกต่างกัน แต่เมื่อกล่าวถึงโครงสร้างทางสังคมโดยทั่วไป หรือโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมเบื้องต้นแล้ว ทุกสังคมต่างมีองค์ประกอบสำคัญอยู่บนพื้นฐานสองประการที่สำคัญ คือ กลุ่มสังคม และสถาบันทางสังคม

1.1 โครงสร้างของสังคมไทย

โครงสร้างทางสังคม หมายถึง ส่วนต่าง ๆ ที่ประกอบกันเป็นระบบความสัมพันธ์ของสังคมมนุษย์ ซึ่งส่วนประกอบดังกล่าวจะต้องเป็นเค้าโครงที่ปรากฏในสังคมมนุษย์ทุกสังคม แม้ว่าอาจจะมีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกันไปในแต่ละสังคมก็ตาม ทั้งนี้สังคมไทยมีโครงสร้างแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ

(1) สังคมชนบท

จัดว่าเป็นโครงสร้างที่สำคัญที่สุดของสังคมไทย เพราะเป็นภาพใหญ่ของโครงสร้างสังคมไทยทั้งหมด สังคมชนบทเป็นการรวมกลุ่มแบบอรูปนัย มีการติดต่อกันแบบตัวถึงตัว สภาพแวดล้อมของท้องถิ่นและวัฒนธรรมที่มีอยู่เดิมซึ่งคล้ายคลึงกัน

ทำให้สภาพและบทบาทของคนในสังคมชนบทไม่แตกต่างกันมาก มีการรวมตัวกันอย่างเหนียวแน่น สมาชิกของสังคมทำหน้าที่สอดคล้องต่อเนื่องกันอย่างราบรื่น และมีค่านิยมในเรื่องคุณความดีทางศาสนาเป็นตัวควบคุมความประพฤติทางสังคมของชนบทหรือที่เราเรียกกันว่า จารีต

(2) สังคมเมือง

สังคมเมือง เป็นบริเวณที่มีประชากรอาศัยอยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก เป็นศูนย์กลางของความเจริญต่าง ๆ การคมนาคมสะดวก ประชาชนประกอบอาชีพหลากหลาย ความสัมพันธ์ของคนในสังคมเมืองเป็นไปอย่างมีระเบียบแบบแผน การทำงานในสังคมจะมีการแบ่งหน้าที่กันทำงานอย่างชัดเจน คนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับวัตถุนิยม และความทันสมัยแบบตะวันตก ทำให้ไม่ค่อยมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันมีน้อยเพราะมีสิ่งอำนวยความสะดวกอยู่รอบตัว นอกจากนั้นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นไปอย่างรวดเร็วเนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่ทันสมัย ทำให้ชาวเมืองสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ จนเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้ โครงสร้างทางสังคมนั้นประกอบไปด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ส่วน ได้แก่ กลุ่มสังคม (Social Groups) และสถาบันสังคม (Social Institutions)

กลุ่มสังคม หมายถึง กลุ่มคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไปมีความรู้สึกเป็นสมาชิกร่วมกัน มีการกระทำระหว่างกันทางสังคม เพื่อตอบสนองความต้องการของสมาชิกในกลุ่มสังคมนั้น ตามบทบาทและหน้าที่ของตนเอง ซึ่งลักษณะที่สำคัญของกลุ่มสังคม ได้แก่

1. มีการกระทำระหว่างกันทางสังคมหรือมีความสัมพันธ์ระหว่างกัน (Social Interaction)
2. สมาชิกในกลุ่มต่างมีตำแหน่งและบทบาทหน้าที่แตกต่างกันและประสานบทบาทระหว่างกันมีแบบแผนพฤติกรรมตามบรรทัดฐานของกลุ่ม หรือที่เรียกว่า วัฒนธรรมย่อย
3. มีความรู้สึกเป็นสมาชิกร่วมกัน ทำให้มีความผูกพันในฐานะที่เป็นสมาชิกของกลุ่มสังคมเดียวกัน
4. มีวัตถุประสงค์ร่วมกันที่สำคัญ คือ เพื่อสนองความต้องการของสมาชิกแต่ละคน และความต้องการของสมาชิกของกลุ่มเป็นส่วนใหญ่

สถาบันสังคม หมายถึง รูปแบบพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมเพื่อสนองความต้องการร่วมกันในด้านต่าง ๆ และเพื่อการคงอยู่ของสังคมโดยรวม แบบแผนพฤติกรรมต่าง ๆ เป็นไปตามบรรทัดฐานทางสังคมที่มีความชัดเจนแน่นอน และเป็นไปตามวัฒนธรรมของสังคม ทั้งนี้ สถาบันสังคมในสังคมไทยสามารถจำแนกออกเป็น 5 สถาบันที่สำคัญ อันประกอบด้วย

1. สถาบันครอบครัว ได้แก่ ครอบครัวซึ่งประกอบด้วยสมาชิกที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเดียวกัน เช่น บิดา มารดา บุตร วงศาณญาติที่เกี่ยวข้องโดยสายโลหิต หรือการสมรส หรือมีบุตรบุญธรรม

2. สถาบันการศึกษา หมายถึง สถาบันสังคมซึ่งเกี่ยวข้องกับแบบแผนการขัดเกลาและการถ่ายทอดวัฒนธรรม การให้ความรู้ และการฝึกทักษะอาชีพ เพื่อความเป็นสมาชิกที่เหมาะสมของสังคม ได้แก่ โรงเรียน มหาวิทยาลัย กระทรวง ทบวง กรม ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา

3. สถาบันศาสนา หมายถึง สถาบันที่ทำหน้าที่ช่วยสนองความต้องการด้านเสริมกำลังใจให้แก่สมาชิกในสังคม เพื่อให้ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมด้วยความปกติสุขโดยปฏิบัติตามคติความเชื่อในสิ่งที่แต่ละบุคคลให้ความเคารพนับถือ อาทิ ศาสนา ลัทธิ หรือหลักการปฏิบัติต่าง ๆ ที่อยู่บนความถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

4. สถาบันเศรษฐกิจ หมายถึง สถาบันสังคมที่เกี่ยวข้องกับแบบแผนการสนองความต้องการเกี่ยวกับความจำเป็นทางวัตถุ เพื่อการดำรงชีวิต เป็นแบบแผนพฤติกรรมทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการผลิตการกระจายสินค้าและบริการไปสู่ผู้บริโภค ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิต อาทิ ร้านค้า โรงงานและองค์กรเศรษฐกิจต่าง ๆ

5. สถาบันทางการเมืองการปกครอง หมายถึง

สถาบันสังคมที่เป็นแบบแผนที่เกี่ยวข้องกับการสนองความต้องการของสมาชิกในการดำรงชีวิตตามกฎหมายของสังคม ควบคุมให้กลุ่มคนอยู่ในสังคมอย่างสงบสุข กลุ่มสังคมในสถาบันการเมืองการปกครอง ประกอบด้วยกลุ่มสังคมต่าง ๆ ที่สำคัญ คือ กลุ่มสังคมที่มีการจัดระเบียบอย่างชัดเจน ที่เรียกว่า องค์การ เช่น พรรคการเมือง กระทรวง ทบวง กรม เป็นต้น

สรุปได้ว่าลักษณะของสังคมไทยในปัจจุบันมีโครงสร้างพื้นฐานสำคัญที่ประกอบไปด้วยการรวมตัวกันของกลุ่มสังคมเพื่อทำกิจกรรมปะทะสังสรรค์ร่วมกันในลักษณะต่าง ๆ รวมถึงมีสถาบันด้านต่าง ๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการระหว่างกันไม่ว่าจะเป็นสถาบันครอบครัว สถาบันทางการศึกษา สถาบันศาสนา สถาบันเศรษฐกิจ และสถาบันทางการเมืองการปกครอง ทั้งนี้ จุดประสงค์สำคัญของการรวมตัวกันเป็นสังคมก็เพื่อการช่วยเหลือเกื้อกูลและร่วมกันขับเคลื่อนสังคมโดยรวมให้ก้าวไปข้างหน้าเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลกที่เกิดขึ้นอยู่อย่างต่อเนื่องตลอดเวลา

จากการศึกษาสภาพสังคมไทยในปัจจุบันพบว่ามีความโน้มของการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ เพิ่มขึ้นทั้งที่เป็น การเปลี่ยนแปลงแบบไม่มีแบบแผนและมีแบบแผนก่อให้เกิดทั้งผลดี และผลเสียขึ้นในสังคมไทย อาทิ จำนวนประชากร ระบบเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ตลอดจนเทคโนโลยีและนวัตกรรมใหม่ๆ ซึ่งสิ่ง

เหล่านั้้นทำให้วิถีความเป็นไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก นักการศึกษาตลอดชีวิตต้องมีความเข้าใจในสภาพสังคมไทยดังกล่าวข้างต้น โดยเฉพาะลักษณะของสังคมเอื้ออาทรและสังคมอุปถัมภ์ อีกทั้งความเชื่อในหลักศาสนาพุทธเพื่อความเข้าใจในบริบทของสังคมไทย

จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564 ระบุถึงสภาพสังคมไทยในปัจจุบันว่า มีความเสี่ยงจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรสู่สังคมสูงวัยมากขึ้น จำนวนประชากรวัยแรงงานลดลง ผู้สูงอายุมีปัญหาสุขภาพและมีแนวโน้มอยู่คนเดียวสูงขึ้น ปัญหาความยากจนยังกระจุกตัวหนาแน่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคเหนือ รวมทั้งความแตกต่างของรายได้ระหว่างกลุ่มคนรวยที่สุดและกลุ่มคนจนที่สุดสูงถึง 34.9 เท่า ในปี พ.ศ. 2556 เนื่องจากการกระจายโอกาสการพัฒนาไม่ทั่วถึง ยิ่งไปกว่านั้นทรัพยากรธรรมชาติเสื่อมโทรม มีปัญหาความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติระหว่างรัฐกับประชาชน และระหว่างประชาชนในกลุ่มต่างๆ เนื่องจากการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีลักษณะรวมศูนย์ขาดการเชื่อมโยงกับพื้นที่ ในขณะที่ปัญหาสิ่งแวดล้อมเพิ่มสูงขึ้นตาม การขยายตัวของเศรษฐกิจและชุมชนเมือง ประกอบกับสภาพภูมิอากาศมีการเปลี่ยนแปลงผันผวนมากขึ้น รวมถึงการที่ต้องเผชิญกับภัยพิบัติทางธรรมชาติรุนแรงมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจและสังคมไทย

มากกว่าในอดีต (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561)

แนวโน้มของการเข้าสู่สังคมสูงวัยของโลกส่งผลต่อสภาพเศรษฐกิจและลักษณะสังคม รูปแบบการดำเนินชีวิต และเกิดการสร้างวัฒนธรรมร่วมสมัย เพื่อความอยู่รอดของสังคมไทยในปัจจุบัน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องปรับตัวครั้งยิ่งใหญ่ สังคมไทยต้องมีการเตรียมพร้อมด้านกำลังคนและการเสริมสร้างศักยภาพของประชากรในทุกช่วงวัย มุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพทุนมนุษย์ของประเทศ โดยพัฒนาคนให้เหมาะสมตามช่วงวัย เพื่อให้เติบโตอย่างมีคุณภาพ การหล่อหลอมให้คนไทยมีค่านิยมตามบรรทัดฐานที่ดีทางสังคม เป็นคนดี มีสุขภาวะที่ดี มีคุณธรรมจริยธรรม มีระเบียบวินัย และมีจิตสำนึกที่ดีต่อสังคมส่วนรวม การพัฒนาทักษะที่สอดคล้องกับความต้องการในตลาดแรงงานและทักษะที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ของคนในแต่ละช่วงวัยตามความเหมาะสม การเตรียมความพร้อมของกำลังคนด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่จะเปลี่ยนแปลงโลกในอนาคต ตลอดจนการยกระดับคุณภาพการศึกษาสู่ความเป็นเลิศ การสร้างเสริมให้คนมีสุขภาพดีที่เน้นการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทางสุขภาพและการลดปัจจัยเสี่ยงด้านสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อสุขภาพ ในการนี้ สังคมต้องเน้นการพัฒนาแบบองค์รวม (Holistic Development) ที่เน้นทั้งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานควบคู่ไปกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์

การเปลี่ยนรูปแบบทางสังคมไทยในปัจจุบันให้เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ที่คนในสังคมต้องพัฒนาตนเองเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้ ตลอดชีวิต ถือเป็นการวางรากฐานให้คนไทยเป็นคนที่สมบูรณ์ มีคุณธรรมจริยธรรม มีระเบียบ วินัย ค่านิยมที่ดี มีจิตสาธารณะ และมีความสุข โดยมีสุขภาวะและสุขภาพที่ดี ครอบครัวอบอุ่น ตลอดจนเป็นคนเก่งที่มีทักษะความรู้ความสามารถและพัฒนาตนเองได้ ต่อเนื่องตลอดชีวิต รวมทั้งชุมชนมีความเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ และยกระดับคุณภาพชีวิตและสังคมให้ดีขึ้น โดยลักษณะของสังคมแห่งการเรียนรู้ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.2 สังคมแห่งการเรียนรู้

ความหมายของสังคมแห่งการเรียนรู้

นักวิชาการไทยและต่างประเทศต่างได้ให้นิยามของสังคมแห่งการเรียนรู้ไว้ดังนี้

นักการศึกษาในต่างประเทศสรุปความหมายของสังคมแห่งการเรียนรู้ใน 3 ความหมาย ดังนี้ (Edwards, 1997)

1. สังคมแห่งการเรียนรู้คือ สังคมที่ให้การศึกษาศึกษา (Educated Society) โดยมุ่งเน้นให้เกิดการศึกษาอย่างอิสระเสรี และเน้นความเท่าเทียม ทั้งนี้มีเป้าหมายในการจัดให้มีโอกาสในการเรียนรู้เพื่อที่จะให้การศึกษากับผู้ใหญ่ ให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง

2. สังคมแห่งการเรียนรู้คือ ตลาดการเรียนรู้ (Learning Market) นัยดังกล่าวนี้ ในมุมมองของสถาบัน องค์กร ในการให้บริการสำหรับองค์กรที่มีการแข่งขันทางธุรกิจ อย่างไรก็ตาม เป้าหมายของนัยนี้สำหรับตลาดคือ การเป็นส่วนหนึ่งของโอกาสในการเรียนรู้ที่จะพัฒนาให้บุคคลมีขีดความสามารถของตนเองที่สูงขึ้น ทำให้สามารถแข่งขันในตลาดได้ รวมถึงการพัฒนาทักษะ สมรรถนะต่าง ๆ ให้แก่พนักงาน

3. สังคมแห่งการเรียนรู้คือ ลักษณะอย่างหนึ่งที่ผู้เรียนสามารถปรับวิธีการเรียนเข้ากับชีวิตของตน โดยใช้แหล่งวิทยาการทรัพยากรต่าง ๆ รอบตัวที่สามารถเข้าถึงได้ในการสนับสนุนการดำเนินชีวิตของตนเอง ซึ่งนัยนี้มุ่งเน้นให้พัฒนาตนเอง อย่างไรก็ตาม สำหรับความหมายข้างต้นของสังคมแห่งการเรียนรู้มีความคาบเกี่ยวกับเครือข่ายการเรียนรู้ (Learning Networks) ด้วย

ในแง่ของลักษณะความเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ Schon (1973; อ้างถึงใน สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2551) เป็นนักคิดด้านสังคมแห่งการเรียนรู้คนสำคัญในยุคแรกได้ให้ความหมายของสังคมแห่งการเรียนรู้ว่าจะต้องเป็นสังคมที่มีลักษณะดังนี้ คือ 1) เรียนรู้เกี่ยวกับสังคมและวิธีการที่สังคมเปลี่ยนแปลง 2) มีความต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้ของตนเอง 3) สมาชิกทุกคนในสังคมมีการเรียนรู้ และ 4) เรียนรู้ที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพการเรียนรู้อย่างเป็นทางการ

ทั้งนี้ มิติของสังคมแห่งการเรียนรู้คือการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของการศึกษาและการฝึกอบรม โดยมีพื้นฐานคือความต้องการและการประเมินความต้องการที่ถูกต้อง ซึ่งเงื่อนไขดังกล่าวต้องเหมาะสมและสอดคล้องกับประเภทของความรู้ด้วย นอกจากนี้ การถ่ายโอนความรู้ (Transfer of Knowledge) จะมีลักษณะเป็นกิจกรรม (Event) มากกว่า กระบวนการ (Process)

แนวคิดสังคมแห่งการเรียนรู้เป็นการสร้างทัศนคติของโลกสมัยใหม่ ซึ่งนับดังกล่าวนี้นี้มีความสัมพันธ์กับการเรียนรู้และการพัฒนา อีกทั้งลักษณะดังกล่าวยังเป็นการเปิดกว้าง มีประชาธิปไตย รวมถึงการมองไปข้างหน้า โดยที่พลเมืองสามารถเข้าถึงซึ่งโอกาสในการรับความรู้และทักษะที่จะพัฒนาดตนเอง หากมองในมิติขององค์กรแล้ว เป็นการนำเอานวัตกรรมที่สามารถปรับใช้ได้กับคนในองค์กร นำมาเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาคน อย่างไรก็ตาม แนวคิดสังคมแห่งการเรียนรู้ยังสร้างทัศนะใหม่ระหว่างโลกของการทำงานและโลกของการศึกษาด้วย

นอกจากนี้ สังคมแห่งการเรียนรู้ยังมีความหมายถึง การที่พลเมืองต้องการคุณภาพการศึกษาที่สูงขึ้นในการฝึกอบรมและพัฒนาตนเอง รวมถึงการพัฒนาตนเองระหว่างการทำงาน ชีวิต ซึ่งพลเมืองเหล่านี้ต้องการที่จะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Critical Dialogue) และพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองในสังคมด้วย (Coffield, 1997)